

Ökológiai közgazdaságtan

Jelen számunkat - stílszerűen - egy, a természet világából jól ismert jelenség ismertetésével kezdjük, amellyel napjaink egyik fenyegető veszélyét szeretnénk érzékletessé tenni. A jelenség roppant egyszerű: kísérletező biológusok rájöttek, hogy a forró vízbe dobott béka azonnal kiugrik a fazékból. Ez természetes és nem különösebben meglepő, ám ha mégis ragaszkodunk az élő békahús - nem éppen "emberséges" - megfőzéséhez, akkor egy viszonylag egyszerű "trükk" alkalmazásával küzdhetők le a nehézség. A békát kellemesen hűvös vízbe kell helyezni, s a víz fokozatos hevítése mellett a mit sem sejtő állat mindaddig önfeledten úszkál, míg be nem következik a vég. A két helyzet közötti különbség oka az úgynevezett küszöbhatásban keresendő: az élő szervezetben a lassan bekövetkező csekély változások nem, vagy csak későn tudatosodnak, s a cselekvés elmaradása miatt visszafordíthatatlan változások következhetnek be.

Vajon mi, emberek, a súlyuknak megfelelően értékeljük-e környezetünk fokozatosan, de egyértelműen bekövetkezett változásait? Komolyan zavar-e bennünket az, hogy manapság - súlyos bőrfertőzés kockázata nélkül - nem úszhatunk folyóinkban, a gondtalan napfürdőzés bőrrák kialakulásával fenyeget, bizonyos állat- és növényfajokkal soha többé nem találkozhatunk vagy hogy a Föld évi átlagos középhőmérséklete az utóbbi száz évben több tizedfokkal emelkedett? Valljuk be őszintén: többségünk nem ismeri fel a fenti folyamatokban leselkedő veszélyeket, s - a gyanútlan békához hasonlóan - nem változtatunk életmódunkon, gondolkodásunkon.

Lapunk irányultságával összhangban a környezeti probléma közgazdasági vetületeinek tárgyalására szorítkozunk. Véleményünk szerint az e területen tapasztalható szakmai erőviszonyok nem különböznek az általános társadalmi helyzettől: néhány, a jelenlegi trendeket "óvatos pesszimizmussal" szemlélő személy a közömbösség és a tudatlanság árjával dacol. Persze, a vészharang öncélú kongatása itt nagyon rossz taktika: a sokadik világvégejóslatra csupán fásult legyintés a válasz. Őszi számunkat ezért teljes egészében a gazdaság és a természeti környezet ügyének szenteljük, ám célunk inkább a tájékoztatás, a szakmai érveken nyugvó elgondolkodtatás, s nem a kinyilatkoztatás.

Írásaink zöme egy - irányzatként - alig több mint tízéves múltra visszatekintő közgazdasági áramlattal, az ökológiai közgazdaságtannal foglalkozik. Multi-, illetve transzdiszciplináris területről van szó, amelyben a gazdasággal (társadalommal) foglalkozó közgazdaságtan, illetve a természeti környezetet vizsgáló ökológia mellett még sok egyéb tudományterület is fontos szerephez jut. Nézetünk szerint világunk összetett problémái csak hasonlóan összetett megközelítésmóddal orvosolhatók, s az ökológiai közgazdaságtan e tekintetben rendkívül ígéretes vállalkozás.

Első írásunk az irányzat belső világába, sajátos nyelvezetébe enged bepillantást. Peter *Söderbaum*, aki a svédországi Mälardalen Egyetem professzora, ökológiai közgazdászokhoz szól ökológiai közgazdászokhoz. Véleménye szerint nem tartható tovább az uralkodó közgazdaságtan túlegyszerűsítő, haszonmaximalizálásra szorító emberképe, csakúgy mint a vállalatok pusztá profitmaximalizáló szervezetként való felfogása. A szerző kijelöl egy lehetséges útirányt e nehézségek leküzdésére, ám mindeközben a formálódó ökológiai közgazdaságtan híveit is bírálóat éri: a "tudományosság" látszatának megőrzése érdekében gyakran ők is vonakodnak az értékekkel és ideológiával összefüggő témák nyílt felvetésétől. Ez semmiképpen sem helyeselhető, hiszen *"a tudós által vallott alapértékek, de még az illető személyisége is befolyással lesz a végzett munkára"* - írja Söderbaum. A cikknek - a felvetett témák fontosságán

kívül - az ad még különös hangsúlyt, hogy a tárgyalt irányzat mértékadó folyóiratában jelent meg, s elkészítésére a lap szerkesztősége kérte fel a szerzőt.

Második tanulmányunk a közgazdasági elméletek mélyére ás, s az ökológiai közgazdaságtan (ezen belül főként az úgynevezett biofizikai irányzat) hátterének viszonylag teljes körű megvilágítására tesz kísérletet. A történelmi gyökerek bemutatását is felvállaló munkában a viszonyítási alap mindvégig a neoklasszikus közgazdaságtan, ezért az olvasó számára könnyen megítélhető, hogy az ökológiai változat miben és milyen mértékben haladja meg a hagyományos felfogást, s hogy ez mennyiben jelent megfelelőbb választ a természeti környezet terheléséből származó helyi és globális kihívásokra. Az írásból feltárul a módszertani nyitottság és sokféleség szépsége és hasznossága is (tudniillik hogy milyen változatosan közelíthetünk a környezetpusztítás problémájához, s hogy ezek az eltérő megközelítések miként termékenyíthetik meg egymást), s ez a vetület a közgazdasági irányzatok iránt amúgy kevésbé érdeklődők számára is érdekessé teheti a tanulmányt.

Az elméleti tájékoztatást két olyan írás követi, amelyek a gyakorlati cselekvés dilemmáit érzékeltetik a biodiverzitás (faj- és fajtagazdagság, genetikai sokféleség) megőrzésén keresztül. *Boda Zsolt* (tudományos munkatárs, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Gazdaságtudományi Központ) annak a világszerte zajló folyamatnak a bemutatására vállalkozik, amelyik a korábban szabad hozzáférésű vagy közösségi jellegű biológiai erőforrások egyfajta birtokbavételeként értelmezhető. A tanulmányból kiderül, hogy sok kutató ettől reméli e drámaian pusztuló erőforrások hatékony megmentését, ám az korántsem biztos, hogy ez mindig és minden körülmények között be is következik. Ha el is fogadjuk a biológiai erőforrások birtokbavételét egyfajta megoldásként, akkor sem mindegy, hogy ennek során a tulajdonjog milyen formáját alkalmazzuk. Az úgynevezett fejlett és fejlődő országok markánsan eltérő érdekei feszülnek egymásnak itt, ám a gazdasági haszon és hatékonyság bűvöletében folytatott politikai csatározásokban sosem szabad(na) megfeledkezni az eredeti célról, a biológiai sokféleség megőrzéséről.

A természeti erőforrások - s ezen belül a biodiverzitás - értékelése stratégiai jelentőségű a gazdasági-politikai döntéshozatal, s ezen keresztül a természeti értékek megőrzése szempontjából. *Marjainé Szerényi Zsuzsanna* (adjunktus, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék) ezt a témát járja körül, s érinti az értékelés eltérő technikáiból származó bonyodalmat. Amíg ugyanis az ökológiai közgazdaságtan - elvileg - elveti a természeti tőke pénzbeli értékelését, addig az uralkodó neoklasszikus alapról ez az út látszik a legkönnyebben járhatónak. A Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer szigetközi hatásairól készült elemzés esettanulmányyszerű bemutatása azonban igazolni látszik az ökológiai közgazdaságtan kompromisszumkészségét az erőforrás-értékeléssel kapcsolatban: a pénzben való értékelés a súlyos elvi és módszertani aggályok ellenére is szükséges, hiszen napjaink döntéshozatali mechanizmusa inkább beszél a dollárszámjegyek nyelvét, mintsem hogy értene valamit az entrópia növekedését kifejező mutatószámokból.

KOCSIS TAMÁS